

Słowo wstępne

Tom, który prezentujemy, zawiera teksty referatów wygłoszonych na konferencji *Zabójstwo dziecka w literaturze i kulturze europejskiej*, zorganizowanej wspólnie przez Akademię Artes Liberales, Instytut Historii UAM oraz Instytut Filologii Polskiej UAM w grudniu 2013 roku. Potrzeba zmierzenia się z tak trudnym tematem pojawiła się u pomysłodawców nie tylko z powodu jego aktualności w świetle współczesnych doniesień o zbrodniach popełnianych na dzieciach i noworodkach, ale także wskutek rozpoznania dość istotnej, jak się wydaje, luki w badaniach nad tym zjawiskiem w polskim dyskursie naukowym. O ile bowiem zajmują się nim przedstawiciele dyscyplin niejako do tego zobligowanych – takich jak prawo, kryminalistyka, psychiatria, bioetyka i medycyna sądowa – o tyle niewielkie zainteresowanie budziło ono dotychczas wśród reprezentantów szeroko rozumianych badań społeczno-kulturowych i humanistycznych¹. Inaczej rzecz się ma poza Polską, zwłaszcza w anglojęzycznej literaturze naukowej, w której rozległość i różnorodność studiów ujmujących zagadnienie dzieciobójstwa (*infanticide*) oraz zabójstw popełnianych na dzieciach (*child murder*), ze szczególnym uwzględnieniem krytycznych analiz dyskursów je konstruujących – jest imponująca. Tytułem przykładu wystarczy choćby przywołać taką publikację, jak *An Encyclopedia of Infanticide* pod redakcją Brigitte H. Bechtold i Donny'ego Coopera Gravesa, wydaną w roku 2010 przez The Edwin Meller Press (New York/Ontario), w opracowywaniu której wzięło udział 84 autorów i autorów z całego świata. W treściach blisko dwustu encyklopedycznych haseł krzyżują się i dialogują ze sobą takie dyscypliny jak archeologia, kryminologia, demografia, ekonomia, historia, dziennikarstwo i prasoznaw-

---

¹ Pisali na ten temat m.in. J. Brzezińska, *Dzieciobójstwo. Aspekty prawne i medyczne*, Warszawa 2013; M. Kamler, *Złoczyńcy. Przystępność w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku (w świetle ksiąg sądowych miejskich)*, Warszawa 2010; A. Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa 1995; D. Żołądź-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2002; T. Wiślicz, *Dzieciobójstwo jako narzędzie polityki reprodukcyjnej w Rzeczypospolitej XVII i XVIII wieku*, [w:] *W kręgu rodziny epok dawnych. Dzieciństwo*, [red.] B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Warszawa 2014, s. 141–151.

stwo, lingwistyka i literaturoznawstwo, medycyna, filozofia, psychiatria, religioznawstwo, socjologia, etnografia. Lecz choć wyraźna jest w ich doborze intencja wyjścia poza etnocentryzm (na przykład poprzez uwzględnienie innych niż zachodni kręgów kulturowych), to zwraca uwagę deficyt opracowań związanych ze Słowiańszczyzną. Obszar ten pojawia się tu głównie w kontekście zbrodniczych praktyk nazistowskich i sowieckich (hasła *Holocaust* i *Gulag*) lub gdy rzecz dotyczy zjawisk z zakresu folkloru (na przykład tak zwanych śmiertelnych kołysanek, *death lullabies*, którym poświęcony został również jeden z tekstów w naszym tomie). Istotnym celem naszej konferencji miało być choć częściowe wypełnienie tego braku.

Ale były też cele inne, równie ważne. Za główny uznaliśmy uruchomienie perspektywy interdyscyplinarnej w prezentowaniu różnych aspektów dzieciobójstwa i zabijania dzieci. Chodziło nam o wymianę zdań w obrębie możliwie szerokiego spektrum wiedzy o zakresie tego zjawiska, jego biologicznych i kulturowych uwarunkowaniach, historycznej zmienności zbiorowych wobec niego postaw oraz różnorodności jego artystycznych reprezentacji i symbolicznych znaczeń. Interdyscyplinarność taką udało nam się osiągnąć tylko częściowo. Wśród uczestników i uczestniczek konferencji przeważali historycy i literaturoznawcy, zdecydowanie zabrakło głosów specjalistów mających do czynienia ze sprawcami i ofiarami zabójstw dzieci w praktyce. Jednak nawet stosunkowo ograniczona różnorodność dziedzinowa zaprezentowanych tekstów, a przede wszystkim ożywione dyskusje konferencyjne uświadomiły nam, iż warto tę tematykę badawczą kontynuować. Dlatego tom niniejszy jest pierwszą z dwóch monografii zbiorowych, jakimi chcielibyśmy zwieńczyć nasz projekt (a przynajmniej tę jego fazę); kolejna powstanie po drugiej konferencji, którą zaplanowaliśmy na początek roku 2015.

Wedle polskiej jurysdykcji oraz wielu innych historycznych i współczesnych regulacji prawnych dzieciobójstwo obejmuje czyny popełniane przez matki na noworodkach. W obowiązującym w Polsce kodeksie karnym z 1997 roku reguluje tę kwestię artykuł 149: „Matka, która zabija dziecko w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat”. Wymiar kary dla dzieciobójczyń jest zatem znacząco niższy aniżeli w przypadku sprawców innych zabójstw, gdyż przestępstwo to jest traktowane jako tzw. uprzywilejowane². Problemem spornym pozostaje interpretacja formuły „w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu” i wśród prawników istnieją na ten temat różnice zdań. W trakcie dyskusji nad kształtem konferencji pojawiło się zatem przekonanie, iż problematykę powyższą należy wzbogacić o motywy i wątki związa-

---

² Zob. J. Brzezińska, *Dzieciobójstwo. Aspekty prawne i etyczne*, Warszawa 2013, s. 167 i nast.

ne z zabójstwem dziecka, które jest – nie tylko w świetle prawa, ale także w perspektywie zwyczajowej i w przedstawieniach artystycznych – aktem o szerszej kwalifikacji niż dzieciobójstwo, reprezentowanym w tekstach kultury od czasów najdawniejszych po współczesność. Dlatego też zabójstwo dziecka traktujemy tu jako kategorię nadrzędną, zawierającą w sobie przypadki dzieciobójstwa. Gwoli uniknięcia nieporozumień terminologicznych i dyskusji o charakterze światopoglądowym postanowiliśmy wszakże dla potrzeb naszego projektu nie uruchamiać kontekstów związanych ze statusem dziecka w łonie matki/płodu ludzkiego i ograniczyć rozważania tylko do aktów popełnianych na dzieciach urodzonych. Kategorię „dziecka” stosujemy przy tym zarówno do osób, które nie osiągnęły jeszcze dorosłości (co jest wyznacznikiem płynnym historycznie i kulturowo), jak i w odniesieniu do potomstwa w ogóle, także dorosłego. W tym drugim wypadku sprawą zasadniczą jest, by relacja między dorosłą ofiarą a jej rodzicem/rodzicami stanowiła kluczowy element zaistniałej sytuacji, bez względu na to, kim jest sprawca zabójstwa – czy są to sami rodzice lub jedno z nich (jak np. w dramacie *Niespodzianka* Karola Huberta Rostworowskiego), czy też ktoś inny, czasem niezidentyfikowany – jak w opisanym w jednym z tekstów naszego tomu sprawie śmierci syna Andy Rottenberg. W zachodnim kręgu kulturowym prototypowymi figurami takich zdarzeń są np. Niobe i jej liczne dzieci, Priam i Hektor, Maryja i Jezus.

Artykuły pokonferencyjne nadesłane do niniejszego tomu ułożyliśmy diachronicznie – od tematów związanych ze społeczeństwami prądziejowymi i ze starożytnością do tych, które czerpią przykłady ze współczesnej kultury, życia społecznego i literatury. Wszelkie inne kryteria porządkujące okazały się zawodne, jako że w większości tekstów zbyt wiele wątków czy perspektyw splata się i nawzajem oświetla. Mamy nadzieję, że ów rekonesans – bo tylko taką ambicję ma ta zbiorowa publikacja – okaże się istotnym impulsem do kontynuowania badań nad jednym z najbardziej mrocznych, ale zarazem szczególnie sensotwórczych zjawisk w ludzkim uniwersum.

Ewa Kraskowska